

VIZIUNEA SACRULUI ÎN POEZIA LUI NICOLAE DABIJA

Timofei ROȘCA, dr. hab., conf. univ.

Summary

This article is about N. Dabija, who is one of the leading representatives of the 70th generation. However, he didn't go far away than its predecessors, but rather continued their inventive or innovative size, proposing also his own worldview about time, history, race, language, faith, etc. and upon the self-creation also. N. Dabija offers a new symbolic coloratura, a specific creative solitude, a special metaphysical link with M. Heidegger's philosophy, N. Hartman and other thinkers, without neglecting the other species - intimate lyrical poetry, citizen poetry.

Însoțit de anonimatul luminii providențiale, poetul, convențional vorbind, e o „zeitate”, un al doilea demiurg. El „compune” o lume „secundă” (I. Barbu), adică una esențializată. Canonizat cu taină, cu farmecul „luminii” anonime, cu „vedere” multiplă („C-o mie de ochi urmăresc/ fructul împrăștiindu-se-n aer), el poate crea („compune lumea”) doar respectând cu strictețe acest principiu, această nobilă „osândă a căutării”, ispitită în permanență de „întâmplările lumii”. Se insistă asupra altei dimensiuni a existențialului – cea invizibilă, inundată în taină și mister.

Demitizarea realului, inclusiv a mitului propriu-zis – altă dimensiune a liricii dabijiene – are loc în spirit mesianic, înțeles ca o replică la adresa timpului de azi, inclusiv al celui de creație, aflat în criză, ca o sugestie privind revigorarea artei, atunci când resursele ei au secăt. Mitul se reconvenționalizează fără să se piardă ideea axială a „poetului” anonim. Gestul Anei din cunoscutul mit fundamental devine actual ca nicicând, vizând atât timpul, cât și condiția artei care cere, și azi, sacrificii: „Ană, Ană,/ soare – ascuns într-o broboană./ Unde ești?/ Sub care piatră?/ Să te pot zidi-nco dată// Lumea asta/ nu se știe:/ parcă nu-i clădită bine./ Se clatină în vânt orfană./ Ană picată din icoană./ Eu când vâd că ea nu vine./ prind să mă zidesc pe mine./ Cerul țipă-nre cupole:/ - Manole,/ Manole!” („Bocet pentru Meșterul Manole”).

Nestingherit, N. Dabija valorifică perspectiva modernistă. În „Moartea lui Zamolxe”, sub titlul căreia se inserează un citat din Herodot: „Dar destul e cât am spus, fie că a existat un om cu numele Zamolxe, fie că va fi fost o divinitate băștinașă a geților...”, recunoaștem perspectiva blagiană, cea din „Moartea lui Pan”, unde se sugera metaforic trecerea de la era „păgână” la cea creștină (sincronă la noi, latinizării) după o remarcă a lui M. Scarlat [6, pp. 251-252].

N. Dabija preia perspectiva, ca să sondeze, de data aceasta, apunerea zeității getice (este știut că geții/dacii credeau într-o singură zeităte – Zamolxe, spre deosebire de romani, care aveau o credință polideică) și prefigurarea credinței dumnezeiești. Viziunea nu e atât de metafizicizată, ca la autorul „Pașilor profetului”. O rază de lumină se îndreaptă și asupra pitorescului local, carpatin, amintindu-ne de preistorie și îndeletniciri, dar, principalul, ni se oferă profilul antropomorfic, ocult, iconic, totodată, al zeității, dedus dintr-o conștiință arheală, a vechilor daci, dar expusă printr-o tăcere vizuală: „Ei l-au văzut cu-n ochi printre nuiete/ acolo, între capre adormit,/ stropit de lapte, și cu plete grele/ curse-n rogozul prăfuit./ Ei îl vedeau pentru întâia oară/ atât de-mbătătrânit și slut;/ chiar ochii – au început să-i doară,/ înspământați de ce-au văzut/...Îngenunchiați și de departe/ ei îl pândeau ascuns, privirea.../ Li se păru adus din spate,/ Și minciunoasă nemurirea/...Curg sori răciți, fără lumină,/ pământuri se cufundă-n mări./ Orice mișcare-a lui schimbă destine./ Orice privire declanșează zări”.

Și invers: prin același tip de vizualizare – o conștiință a dacilor, apreciată din perspectiva zeității: „Mut, nici nu înțelese zarva,-/ acolo jos între copaci,/ crezu la început că-i iarba,/ apoi văzu că-s bărbi de daci.../ Milă i se făcu-n clipa cea/ de spiniu triști, deodată, -și/ făcu un gest spre a-i mângâia,/ dar, moleșit, se răzgândi”.

Tonul este cel de baladă, cu antropomorfizări, cum am văzut, și inspirate cosmicizări, ca în poemul filosofic, cu viziuni profetice: „Când mările acum în soare,/ luminile se-ntorc în stea, -/ Cum trec prin gândul lui popoare/ pe care le-a gândit cândva...”

Pe această traiectorie, a „zborului” invers, ne apropiem, și mai mult, de altă formulă a poeziei lui N. Dabija – cea cu implicații filosofice sau metafizice. Este caracteristică viziunea, precum și mijloacele operaționale ale acestei poezii. Drept „categorii” filosofice îi servesc înseși realitățile lumii, „întâmplările” ei. Ele alcătuiesc „manualul de dialectică a metafizicii” (titlu de poezie). Pe un ton de ironie tristă, dar subtilă, în poezia cu titlul citat, amintindu-ne întrucâtva de „Glossa” eminesciană, este amendată turbulența lumii, inclusiv cvasifilosofia, nu atât a evoluției, cât a involuției, care trăiește sub semnul suspjecției, al incertitudinii, al inchiiziției, al paradoxului. Pare suspectă până și providența, disperată de „păcatul săvârșit” (G. Vieru): „Acum Bruno îl arde pe Bruno./ Galileu îl anchetează pe Galileu.../ trag, dintr-o dată, concluzia/ că toți sunt suspectați./ inclusiv Dumnezeu din bolți./ numai păcat că-i prea departe/ întru a putea fi tras la răspundere/ pentru – strigătoarea la cer – necredință/ în/ propria/ lui/existență!”. În teofanica „Legendă hagiografică din secolul XX”, divinitatea e îngrozită de degradarea propriului „model” (I. Lotman). Epifanicul transcende în teofanic. Semnul providențial se dezvoltă în imaginația ființei oropsite. Luând cunoștință de greutățile și suferințele bătrânei țărance, ca la G. Vieru în „Siberiile de gheață”, „sfântul” se grăbește să ia drumul înapoi (spre a revizui ordinea lumii?): „Și seara doar, când sântul s-a suit/ în autobuzul ce-o luă spre gară./ ea mai zări – prin geamu-ntredeschis -/ cum aura-i ieși, pe-un sfert, afară”. În „Doină”, cu subtitlul: „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată”. M. Eminescu, „Odă în metru antic”, N. Dabija preia din capodopera eminesciană ideea „singurătății” și a sacrificiului eului, raportată nu numai la drama omului de geniu, dar și la condiția existențială a „fiecărui” muritor de rând. Motivul se înscrie direct în actualitatea timpului de azi, când se discută problema solitudinii și a integrării globale a valorilor naționale, dar și în condiția existențială a poeziei însăși la care vom reveni. Discursul metafizic, expus în cheie folclorică, baladescă, e centrat pe „relația” eului poetic cu moartea, care întrerupe orice comuniune cu lumea. Se face aluzie, evident, la importanța și valoarea timpului ireversibil și care trebuie să-și afle sens în această lume. Dincolo de timpul trăit, adică în moarte, începe „frigul” singurătății eului, ca și în „Plumb”-ul bacovian: „Fost-am, Doamne, tânăr foarte/ și nu mă gândeam la moarte,/ și nu mă gândeam la moarte,/ că-mi părea așa departe.// Când râdea cu gura tristă/ și-mi făcea semn din batistă,/ îmi ziceam că nu există,/ îmi ziceam: ea nu există.// Râu-și poartă valul lin,/ și –aștept zile cu senin,/ și-aștept zile cu pelin,/ le aștept și nu mai vin.// Da-n acele vremi cu soare/ nu știam c-atunci când moare/ singur, Doamne,-i fiecare.// Ce-i de singur fiecare!”

Și invers. În „Scrisoarea întâia” se conține ideea că simțul valorii se naște din singurătatea creatoare, din viața interioară a poetului care-l vede în preajmă pe „celălalt”: „Aștern cuvinte-/ și albul foii devine umil./ Scriu-/ și ia foc sub peniță hârtia./ Nimic mai inutil/ și mai necesar/ ca poezia.// Răsfoiesc cărțile unui veac certăreț./ Susură raza. Murmură ceața./ Nimic mai fără-de-preț/ și mai scump/ decât viața”. Se pune în valoare însăși poezia cu tristul și nobilul ei destin în epoca utilitarismului. Oricum, ea, poezia, asigură marele sens dintre cele două tărîmuri: „Se-nnovează cu vorbe/ și-al plopilor șir/ nu se mai zăresc din cuvinte;/ sar prin ele chirieci cu zbân-n! și zbâr-r!// ca prin ierbele de pe morminte.// Cine mai are nevoie de rouă în zori/ sau de dumneata, împărate-/ visule,/ pasăre care zbori/ și cu aripile tăiate?!// Aportul poeziei s-ar citi în vreun fel,/ la prosperarea acestei ere,/ dacă versul s-ar măsura/ și el/ măcar în litri sau în centnere.// Dar așa el se măsoară doar cu iubire,/ cu bătaie de inimă,/ zbucium de soarte./ Vă trimit această scrisoare// telegrafiați de primire/ de undeva dintre viață și moarte”.

Rostirea, metaforic vorbind, însemnează „fulger”, ca și la O. Goga, în finalul „Rugăciunii” sale, unde „Cântarea pătimirii noastre” se identifică cu „sufletul” sau cu „bolta lui aprinsă în smalt de fulgere albastre...”. O asemenea ecranizare a puterilor cerești, cu funcție asociativă, se atestă și la N. Dabija. Atâta doar că la autorul „Fotografului de fulgere” mesianicul e mai diluat. În schimb, se exteriorizează furtunile nucleare ale interiorului sufletesc. Nu se trăiește o rugă direct către Domnul; eul poetic își propune, conștient de intenția sinelui său, „periculoasa profesie” de „scăpărător”, adică rolul prometeic, demoniac al aprinderii, al arderii în adevăr, deci al stării sublime, întrucât numai astfel poate fi recuperat: „periculoasă profesie,/

aproape la fel de periculoasă/ ca viața însăși-/ să fotografiezi fulgere./ Și-n timp ce unele lovesc în mine -/ mai reușesc/ să le scapăr.// Vă las ca amintire/ acest fulger/ care am/ fost” („Fotografal de fulgere”).

Cât privește „Rugăciunea” propriu-zisă, în concepția lui N. Dabija, ea asigură comuniunea, „ne adună”: „Și iată că se-ntâmplă o minune:/ niște cuvinte pot să ne adune -/ pe-acei de-aici, pe-acei plecați în lume -/ ca – aceeași rugăciune” („Rugăciunea”). Aparențele de „vis”, ca cele ale unui dandy matein, îi repugnă elului poetic dabijian. El vrea să instaureze în „estetica” sa adevărul trăit, și nu unul „mascat”, carnavalesc, reprobabil, or fără să renunțe, bineînțeles, la „taină”, care se conține în „zbucium”: „Mereu cu-același crezământ,/ mereu rănit/ când de cuvânt,/ când de cuțit,/ născut să-nvig/ nu să mă plâng: în zbucium doar m-am odihnit.../ Eu nu pot spune:/ mi se pare c-am trăit” („Remember”).

Cu alte cuvinte, tristețea implică în poezia lui N. Dabija variate stări și sensuri filosofice, ocupă poziții axiale diferite și se realizează ca formă de manifestare a existenței, este penetrantă, are proprietatea de a se contopi cu mersul istoriei, cu suferința veacului, cu gândirea creatoare, adică cu alte „tristeți”, întrucât însuși poetul devine „mai trist – după orișice carte citită,/ după orice gând deslușit – mai învins”, și că „timpul îl aud cum, surd, se sparge-n/ istorii, piese, povestiri, trohei...” („Biblioteca”). În sfârșit, „tristețea” sau suferința în lirica lui N. Dabija este, ca și la M. Sorescu, după o apreciere a lui G. Călinescu, „plină de gânduri până la spaima de infinit”, adică însăși poezia, trăită la gradul ei maxim, devine cod genetic în sensul ortodoxist al cuvântului: „Începe viața mea într-un suspin/ și trec, prin suferință, ca printr-o școală./ Sunt beat, dar nu de vin./ Și zac, dar nu de boală” („Refren”). Tot astfel cum „bucuria neînțeleasă”, în sens metafizic, așa cum o întâlnim și la Gr. Vieru („Ars poetica”), provine din banala taină nietzscheană, când prin naștere facem primul pas spre moarte: „Cine m-ar putea de măriile-voastre desparte,/ iarbă și frunză, stea și izvor,/ mereu, între dragoste și moarte,/ mereu, între dragoste și moarte -/ condamnat, să mă nasc și să mor...” („Între dragoste și moarte”). „Continuitatea”, în viziunea poetului N. Dabija, nu înseamnă doar evoluție seacă, trecere a materiei dintr-un regn în altul: timpul atunci nu ar avea sens. Timpul, am văzut deja, „se sparge”, nu rezistă ispitelor firii, chiar în stare neantică: aceea ce este principiu nu dispăre, ci doar se confruntă: „Iată c-ai ajuns să râzi/ cu gura mea, să te uiți cu ochii mei/ la câte ți se întâmplă,/ să măsoari cu respirația mea/ Universul,/ să iubești cu cuvintele mele,/ să mori cu moartea mea,/ iubito” („Continuitate”). Totul stă sub semnul părerii care trece în cântec: „Și cântecul – ca o ninsoare/ cădea solemn peste pământ,/ iar șesul învăța să zboare./ Mi se părea că nu mai sunt.// Mi se părea că e devreme./ Mi se părea că e târziu./ Mi se părea c-am fost în vreme./ Mi se părea c-am să mai fiu” („Cântecul”).

Divinitatea, în concepția filosofică a lui N. Dabija, este lumina purificatoare de suflet și de poezie. Transfigurată, poziționată în transcendental, eul poetic merge pe urmele mântuitorului, și suferințele re-trăite se prefac în poezie, așa cum observăm într-o mică suită lirică intitulată „Biblice”. Sunt atinse aici adâncimi filosofice, la care gândirea lumii încă nu a dat răspuns. Suferința este una din ele, considerată și până astăzi una din tainele demiurgice. Poetul încearcă să vorbească despre ele tot în stil blagian, adică în limbajul zămisliilor, „modelelor” divine, astfel apropiindu-se, poate și mai mult, de Creator: „Doamne! Ziceam. Doamne./ Mi-am trăit anii, ca pe niște păreri,/ fără primăveri,/ fără veri,/ numai toamne.// Doamne// Sub acest pom de omăt/ cu ramuri de fum,/ închid ochii acum/ să Te văd („1. Ierusalem”). Se intuiesc aici inefabilități providențiale, printre care și creația poetică, expresie a harului divin. În „5. Grădina Ghetsemani” aflăm că poezia „se scrie” cu ființa poetică: „Eli, Eli! -/ mușcau cuvintele” din buzele mele”/ Eli, Eli! mă rugam printre suspine./ Doamne! Doamne, scrie cu mine!...”. „Mine”-le divinizat stă la temelia zămisliilor poetice, sugerează autorul versurilor citate, surprins într-un spațiu sacru. Ni se sugerează și un model al „încredințării” în divinitate. El este demonstrat pe fundalul simbolic al regenerării naturii: „Când începe al florii prăpăd/ și albinele trec ferești -/ închid ochii atunci să Te văd:/ Ești!” („G. Cireși”). Motivul divin are în lirica lui N. Dabija un caracter mai mult strategic, invocativ, decât unul pur evocativ. Prin el se dezvoltă și convenționalul vetust al timpului de azi: „Iisus a venit./ Dar fără interviuri,/ fără microfoane,/ fără reflectoare,/ a mai urcat o dată pe cruce./ Așteptăm să-l vedem/ la „Buletinul de știri”/ murind/ și înviind/

fără cascadorii credinței/ în preajmă.../ Și mai așteptam să vină somnul/ ca să ne trezim” („A doua venire”). În alte contexte metafizice, „întâlnirea” cu Sacrul devine prilej de meditație și asupra legilor demiurgice. Adresarea psalmodică a poetului este, de data aceasta, nu atât blagiană, de tângă spre absolut, cât, mai degrabă, una argheziană, care arbitrează sau amendează sensul absolutului: darul iubirii, manifestat prin tânga de înălțare spre lumina divină, se încheie cu moarte, ca și cum drumul adamic, întors către râvnitul paradis, ar fi un risc: „Plouă invers, dinspre pământ spre cer./ Curg arborii spre nori, înfrăgezând departe./ Ce-aș mai putea, o, Doamne, de-acuma să-ți mai cer,// când mi-ai trimis iubirea aceasta, ca pe-o moarte?!// Și uruitul ierbii răzbate în odăi,/ tot mai matern, mai blând, mai auster;/ cu gura mea când caut, setos, buzele ei:/ ca un spion fiola cusută la rever” („Invers”).

Epifanicul sau teofanicul este dramatizat și teatralizat la limită. Poezia se focalizează în interiorul mesianicului, pornește din alt tărâm, frecventat mai rar de firile vizionare.

Bibliografie

1. Burlacu, Al. *Poezii și trandafirul. Eseul despre generația „ochiului al treilea”*, Elan Poligraf, Chișinău, 2015.
2. Cimpoi, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura ARC, Chișinău, 1997.
3. Lotman, Ivan, *Lecții de poetică structurală*, Univers, București, 1970
4. Micromegas, T.S.Eliot, „The waste land”, *Cartea Românească*, București, 2000.
5. Mincu, Ștefania, *Nichita Stănescu: între poesis și poein*, Editura Eminescu, București, 1991.
6. Scarlat, Mircea, *Istoria poeziei românești*, Vol. III, Minerva, București, 1986.
7. Vieru, Grigore, *Planeta ce conține aur*, *Literatura și arta*, 2008, 10 iunie.